

רְבָנִיה, חַכְמִיה וסּוֹפְרִיה שֶׁל קָוְטָנָה

זכתה עירנו לתרום לכבוד היהדות הפולנית חבר רבנים גאנים, פרנסים ומנהיגים נבונים, וכן כן קבוצת סופרים מפורטים; שלום אש, ד"ר אברהם גליקסון, בני טרונק משושלתו של גאון עוזנו, י. מ. נימן, ברידרורא (ישכר דב פריער) כולם מדור חובשי בית המדרש בשעתו, ובלי ספק השפע עליהם הדרת גאון עוזנו בחזון אמרותיו השנונות, ובנועם דרכיו הטהורים שהיו לモפת ולתלה בכל הארץ.

גם פשוטי הבuali בתים, שרתה עליהם השכינה בדרכיהם ועלילותיהם בחיי יומיהם, במשאמם ומחנמם עם הבריות, וublisher של פקחות הייתה מפכה משפטותיהם.

סח לי בבה הזקן — היהודי פשוט שהיה מבאי חצירות בעלי האחזקה בכפרים, ידוע שככל "פריעץ" היה מחבב את היהודי שלו; היה יעצzo בכל הליכותיו ועסקיו, ולא זו ולא נע צעד בחיי הפרטיטים, מבליל להשתמש בי היהודי החצר, כדי לשמע ולהאזין לעצתו המהוכמת, ולא סיידר דבר מבלתי נאמן חצרו ה"שרול" שלו, כי פקחותו ופכחותו של מה היהודי עולה כל הון.

בנסיבות חגיגות השתעשעו הפריצים בתענוג רב על שניניות היהודים "שלهم", ולא שכחו להזמין לכל אסיפות ו- התיעצויות ועל שפתיהם תמיד מסירות נאמנה ששרת ברק יוסליביץ' וחבריו ביום המרד נגד המוסקלים. תמנת הקצין היהודי שנפל מות גבורים בפרברי קוצק, הייתה מקשתת כל ארמון של כל בעל אחזקה, וסיפורו אלף לילה ולילה על שירות של המלך שאל וهل שהמליכו למלך פולניה, בהיותם אובדי עצות ומצאו בו מנהיג ישר נאמן.

בבה זה, בא פעם לארמן הפריעץ ביום חגיגה ואספה רבת-של פריצי הסביבה ורצה בעל האחזקה להתפאר בו לפני חבריו על הכמות, ושאלוהו בשחוק רך: הגד נא חביבי! — בהראות על תמנת אותו איש — מכיר אתה אותו מי הוא? ולא נרתע לרגע מהשיבו תיכף: עד שכבודו שואלני אם אני מכיר אותו, מוטב שיאלהו אם הוא מכיר אותו?... נאלמו דומיה וחפו ראשם עלובים.

פעם שאלוהו אם לא ירע בעיני לחזות דעתו על "הרב" שבחרו להם. בהראותם על כלבם הרבוע בתוך הארמן באמצעות

ורבי פנהס דנן, ניהל עסקיו באמונה, עד שככל סוחרי המדינה נאמנו לו, למסורת תבאותיהם, מי בקומיסומי ממי במכירה;

משפחתו של רבי פנהס דנן, הייתה מסווגת בחמשה זוגות, בניים ובנות כשתילי זיתים סביב לשלהנו, ועל גביהן אורחים תמידים, שאיקלו עוקטנה למסחריהם;

אם זכרוני לא יטעני, אפרש אותם בשמותיהם: מהבנות אני זכר את הבכירה שנישאה למר יצחק קרישק, עיר אוזורקוב הסמוכה לקוטנה, האברך שהייתה מוכתר בנימוסים טובים וברא אורוון, היה מידידי הנכבדם, סוחר התבואה וסובין גם למפקנה לגרמניה, וכפי השמועה יש לו בארץ בת נשואה, משארית הפליטה שלנו;

והבנים, הבכור מר שלמה, איש נכבד בעודה; שני לו, חבר טוב לי, פרנס הקהלה ירא וחרד, משכיל על דבר טוב, מר נפתלי, איש סוחר, חנות לו בבית הוריו, שלישי לו, מר משה, התהנתן בעיר קויל הסמוכה, ויסד שמה ועמד בראש גימנסיה עברית, עסקו נכבד בעיר מושבו, החמישי מר פייבל, ירד לדנציג, ועלה ארץ ולא עלה שעתו להסתדר וירד שוב לגולתה, מקומו אליו לא יצא באשר גפסק הקשר בינו לשעה; על אלה עגמה נפשי, שרובם כולם נעשו קרבנות בשוואת אירופה היד!

עשיתי פסח-פסוח על הבן הרביעי, באשי הנהו דבר חשוב הקובלע ברכה לעצמו, וזהו ידיד מאד חביב, מר יצחק הכהן רבינובי, מהנדס חשמלאי, הגר בחיפה; שהראה גבורות והצטיין בזכותו הרבה המפעלים, וראוי לספר בשחו, הוא בן יקיר למשפחה רבת מעלהים. לפניו ארבעים שנה, טרם סודרו דרכיו ההגירה ועלייה לארץ, הוזנק מהגולה ועבר ארצות וימים, והתיישב בבירות של לבנון. דרכי ההשגחה הובילוו דרך ישרה, התהנתן עם בת טובים מהנדס מלובלין, וביתו היה פתוח לרוחה, לכל עולמים שבאו דרך האתרים — בלתי ליגלים כדי להתחמק ארצה — מצאו בביתו אש"ל, כמו אצל אברהם אבינו (אש"ל: אכילה שתיה ולינה!) בעל הטורים היה בדרך עלייתו השלישית, שנכשל ופג רשיונו, היה בין אלה שחביבים לו תודה! בניתים עבר והתיישב בחיפה, והוא נכבד בין כל אורה, כאיש ישר תמים דרך; ויש לו שתי בנות נשואות, ושלשה נכדים — כן ירבו, וירוח נחת מרובה, קרואו לו.

*

והנה חילופי מכתבים בין ובין הרב יצחק יהודה טרונק.

רב ואב"ד דק"ק קוטנא י"ג.

ב"ה ג' זיין אדר תרצ"ה

סמוד לגאולה רוח שwon וzechala כבוד אהובי מאנשי ברית אלוף נערוי המופלא ומופלג בתורה ובחכמה רב פעלים היוחסן מוה ר' אהרן שלמה עלברג נ"י.

麥תבך נמסר לי מבנייך ובלתי לך כי כבר נתוארת בארץנו שמחתי יתן ה' וחפץ יצליה בידך בזמן הקרוב לקיים איש וביתו באו לא מצרים רק ארצתה המדתנו מי יתן ועינינו תחזינה קיבוץ פוזרנו מבין הגוים שקים עליינו כבימי המן בשעתו לכלותנו מן הארץ. אי אפשר לשער קישוי השיעבוד של הגלות הנוכחי בימי האחرونנים כנראה מרגישה היא כי קרב קיצה לנוכח שארית כוחה ללחום בנו בשצח קצח. ה' יرحم שארית עמו (עין מגילה י"ז: מלחמת אתחלתא בגאולה). אtamץ למלאות חפץ דבר ספרי רבינו של ישראל זקני על דבר הספר "ישועות ישראל" שאפס משוק הספרים באשר יודע אנסי כי חבבין עלייך דבורי דודים. יקירי אנא תננו לי יד למשכני מבור הגלות לאחר שכבר נתתי את בנותי לאנשים, מי לי פה ומה לי פה הלא ישנים אנשי בריתך כבר במספר הגון בתלאביב. גם יש לי הרבה מכירים הלא מיודענו ר' דניאל סירקס ראש הקהלה אולי תמצאו עבורי איזהו משרה המתאימה לי כדי להתפרק ממנה שמה אנסי ואשתי אולי בפתח-תקווה הנפקד שמה מקום אחד אשר קוטנה הייתה מרכזה, ומפלכי פלוצק, קאליש וגלילות וארשה, השתמשו ברכבת זו שהיתה יחידה בשלטון הצאר מרוסיה,

העגול שישבו מסביבו... והוא תיכף ענה להם באמרי חז': הלא האדונים המזהירים יודעים ומכירים הפטגם הפולני המסתובבת בעולםנו: כבית-הכנסת כן הרב...

התלויצות הגוים עם היהודים לא ידעת גבול, ברם מעולם לא נשאר היהודי חייב, מלחת תשובה כהלכה לכל מתќיף חזוף. פעם התלויץ פריץ עם היהודי "שלו", על יציאת הנשמה מהגוף, ולהרעים ולהצעים את היהודי הcpfוך לו, קלע בו חידודי לאמור יציאת נשמתו של היהודי הריהי דרך אחוריים, ושל נוצרי מאמין הריהי דרך הנחריים... ובכן טוב מאד ענה לו היהודי, אכן עצך ותחיה לעולם, רצונך בכך שמע נא לעצת היהודי נאמן ותחיה מאושר בחיים לעולמי עד... הא כיצד שאלהו: חכמים נא חוטמד לתוך אחוריים של יהודי...

שר החוץ של פולניה שבקו, בעל אחוזה גולומביוב על יד קוטנה, חתן — היפוליט וולברג, מנהלי בנק ה. וואוועלברג ורשה, לא עשו צעד בלי להתייעץ עם המנוח שמואל בבה, סוחר התבאות מפורסם בקוטנה, ובנו מר שמחה בבה, הנחו בתוכנו חבר הנהלה של המפלגה הליברלית בארץ, האחנון הנהו סופר בעל כשרונות, ואני מאמין שלא יכזיבנו בעתיד חיין.

תמצית דברים שרשמתי מפי דודי ר' יוסף קורן — זקן עדתנו שחי מאה ושבע שנים.

*

הרבי משה יקוטיאל הכהן קופמן, בעל "לחם הפנים" חתן "המגן אברהם" לא מצא סיפוקו והתפטר וחזר לעיר מולדתו קראטושין (פרוסיה המזרחית) ונעשה שם דין קבוע, חיבר ספרים הרבה בלבד סידור מפעל חותנו — לפי הערך ת"ע. הרב דב-ברניש בעל "בוצינה קדישא" שלא מש מהאהלה של תורה מבית המדרש.

הרבי ישראל כהן ליד קוטנה. הרב טובי ברין, חתן קצב, רבי ניסן אחיו בא בגולוב, לא נתמנה אחריו.

הרבי אליעזר בריש, משכיל מליסא, ובמותו הצאר אלכסנדר הרראשון, הספיד אותו בשיר וישלהו לווארשה ושם לפטרבורג. היה מורה צדק של הרב מליסא. נפטר בשנת תקצ"א (1631).

הרבי רבי שמואל — עבר מקוטנה לפולוצק. הרב רבי ליבוש חריף, אריה ליב ברבי משה צונצ, אחיו רבי יהונתן איבישיץ, בא מוארשא-פראגא לcotna למדן לפולוצק (תקכ"ח-תקכ"ג).

הרבי פליגלטובי "הכני יונה" עבר בסוף ימיו לעיר קולו. הרב יהושע איזיק שפירא בעל "עמך יהושע" בא מקלווא-ריה וחזר לסלונים; כיהן שש שנים ובא במריבה עם חסידים שרדפוו ועוזם (תר"ב—תר"ח בערך). שמו הפופולרי רבי איזיק חריף, אהב דברי הידודים, ופגמו קוטנה חדל העיר.

הרב רבי משה אהרון ליטאי, אבי משפחת קרונזילבר מפיוטרקב, בא מסטרייקוב. חסיד נלהב של רבי פישלי, למדן מובהק על המקום בעלי פלפלים.

אחד המיחוד בעדת קוטנה, שהצטיין בעושרו, ישרו וטיבו, היה רבי פנהם הכהן. חסיד שבכהונה, מעתרי ויקרי קרתא, בעל בית צורבא מרבען, שהיה לו בית-חומה של שלוש קומות, בטבורה של העיר, עטרת תפארת לקומתו הרוחנית, ורعيתו עקרת הבית, מפורסמת צדקנית במתן בסתר, לעניים בני טובים כאשר היה...

רבי פנהס דנן, היה סוחר התבאות במפקנה לחוץ לארץ. קוטנה השוכנת בשעתה, על יד טהוון גבול פרוסיה המערבית, שלחה במדים רחבים מפולניה קונגרסית שהיתה מדינה כללית. לגרמניה התעשייתית, את עודף תוצרת, דרך הרכבת אשר קוטנה הייתה מרכזה, ומפלכי פלוצק, קאליש וגלילות וארשה, השתמשו ברכבת זו שהיתה יחידה בשלטון הצאר מרוסיה,

מהכתבות של שלוש הגוליות שهن:
 א) רחוב הרצל 20 ת.ד. 1269. זהה כתובה בנק הכללי של
 דבר ביליג (עבדתי עבودת פרך).
 ב) רחוב נחלת בנימין 115. זהה כתובה בן אחותי זיג
 מטל, התארחתי בבאוו אצלו.

ג) ת. ד. 849 שלקחת לי תיבת דאר למצוא איזו אחיה
 בחיפוש אחריו חיפוש... וטרם זכיתי להעלות נפשות ביתוי, מובן
 מצב הרעו שגרם לי ידיים כפותות וככבות וצעריו היה גדול
 בהתלבטות גולה אחורי גולה, ושעה פנואה ודעת צלולה רחקו ממני
 דפקתי על הרבה פתחי תשועה ולא בעניתי, ובינתיים פרצו המהו-
 מות והמאורעות... ומפני הרעה נאסר הצדק, חבל על האי-
 שופרא דבלי בארץ נכריה, לבו לב ארי בתורה ומדע כאחד
 הגודלים של תקופתנו האחורה לא מצא דרכו להתחמק לארכנון
 זהה תעוזת עניות למנהיגות של הסתדרויות בכלל והסתדרות
 המזרחי בפרט, היה האיש אור עולם ואוצר חיים שופע זורם
 וקיים במידה מרובה ולא ידענו לנצל כה פורה ומפרה, חבל!

*

רבי יהודה צבי ואדניך, מלמד בדרגת עליון לבחורי חמד,
 אמרו עליו שהוא גם כן שחמתה חריף ומחדר את תלמידיו
 לתכילת. היו לו שני בניים, הבכור נתפרסם בחיבורו על הבעלה-
 שם-טוב ונתמנה שוי' על יד לובלין בעיירה גוברטשוב. הצעיר,
 נחמן, היה הליצן שקלקל חבריו ומשך עליו בקרת חריפה מכל
 חשוב העיר, שנאווה ויבזהו עבר לדודו.

רבי צבי פרים, חתן רבי אלעזר-דב הכהן אילנברג, חנות
 חמרי בניין של כלי ברזל היה לו, וקבע בבית המדרש ישיבה
 בנדבה. עם גדולי הבחורים הרביעי תורה ברבים והיה מהשובי
 חסידי גור בעירנו.

רבי פנחס ברסלר, בעל חנות אריגים וקבע תורה עם טובי
 בית-המדרשה (בעל הטורים בתוכם) על-אף דיבورو הلكוי זכה
 ונתקבל כמוורה הוראה, ושיבזהו שהוא בקי בראשונים וקולע
 לאמת של הלכה, כפוסק ותיק ואחראי (אחריו בסוף ימי קיום
 הקהלה ירש כסאו חתנו).

רבי אייזיק זקליקובסקי, בעל תפלה ומוהל דמתא, האריך
 ימים, כשללה לא ביקרו ותיקי החברים, התאנח לפני במרירות:
 אספו לי חבר — מתי? כורתה ברית עלי זבח, כאשרה להם
 קדישא-רבה או סעודת מרעים, אז מה באים, וכשאני על ערש
 דוווי, מה שכחוני... ננדו רבי ליבוש פינקלר, היה יורשו
 במעלותיו נעים זמירות ועסוקן;

ר' הירשל נאמן, נאמן על הנסיבות ומשמו של רב.
 לעיתים חסידי אלכסנדר בשבת התועדו אצל הבן רבי משה-לי
 טרם נטהחן לרבי בויסקייטי והנכדים התלוצטו על ביטוי הגס
 של ר' צבי בהתפללו מנהה ומבטא בדגש חזק "וינווחו בס" (במקום
 רפה!) וילוחו "ביס-בם"! בסביבו, לצחוק המתפללים והганון
 עמם. הננד י. טרונק בספרו "פולין" מתארה יפה.

רבי יעקב צומבר, ירש המשמות מהותנו ר' צבי הנ"ל
 וניל פנקס התושבים. היה עליון ובדיחה דעת, רגיל לבדוק את
 הגאון, שהתפלל על מעוף בחריפתו, ואמר לו: דרכו של רב
 להאריך ועשה שלום האחرون למנין המתפללים, אולי כדי
 שהרב יעמוד — סתום! — עוד כמה רגעים? נענה לו, תאמין
 שהוא כבר עם השהייה של כמה רגעים... לעת זקנתו, השקוהו
 לחזקו כוס יין משובח, ושאל משמשו, כמה עולה היין, אמר לו
 מהיר קל, אמר בזבוז כסף למה? אמר לו, כבר אמרו חכמים:
 "בל תשחית דגופה נדייף"... נצחו! רגיל לומר: "טוב טוב לכת
 בבית אבל מלכת בבית משתה" (קהלת ז) ברם אין רצוני יותר
 טוב.עדיף בית המשתה, ומה ה' דמעה מעלה כל פנים! (הבן
 זינדל צומבר, אקדמי היסטוריון, שימש מורה בבית ספר —
 פולקיסט).

חי אהיה לך מכיר טוב על חסוך זה עmedi. אהובך נאמך מצפה,
 כי דברי בקשתי יכנסו בלבד.

יצחק יהודה חוף"ק.

ב"ה יום ג' י' ניסן תרצ"ה

בליל שמורים זוכה לשם מبشر על ההרים כבוד אהובי
 אלף געורי המשכילד והגבון איש חמודות מר אהרן שלמה
 עלברג נ"י.

בתח קבלת מכתבי אליך והנני חזר על שאלתך מדוע הנני
 בושש מבוא שעורי ארצנו? אבל, יקיר, מרגיש אנכי עד כמה
 קשה צער הפרידה ממנה, שכן הנני מחה מאלי אזהה להשתקע
 בתוכה אהשוב כי עכשוו אולי העת הנכונה לכך ודל והרבה
 הנני שם בטחוני בכך אנסי עיריה הלא עמכם כתת כ"ק גיסי
 הרה"ק מסאטשאש שליט"א תכלו להנות ממנה בענין זהה עצה
 ותוסיה ולא אפונה כי מצדכם לא יבצר דבר לעזר אותה להז-
 ציאני מחשכה לאורה ומשיעבוד לגאותה. אהובך הנאמן — ברכת
 חג כשר ושם בהר הקודש ושלום לכל אנשי עדתי וברכת החג
 הנ"ל — על החתום

ושלום לב"א אהובי מו"ה ז' מעתאל שי' גם אליו דברי
 נאמרים לטוב לנו כל הימים וברכת חגים ומועדים לשושן
 ולשמה.

תשובי:

ב"ה ממחרת הפטח תרצ"ה תל-אביב יע"א

לכבוד מורי ורבי הרב יצחק טרונק שליט"א ראב"ד
 זק"ק קוטנה.

רב חביבא! ישלח לי כב' על עכבות תשובי על המכתב
 מו' אדר ב' מסבות וטרודים והעיקר שרצית לתוכה על קנקן
 של כמה מחברינו מה דעתם בנידון שאלתו;

ארצנו ניכרת עכשוו הארץ מבורכת השם בפרוספריטי
 הנוגנת מעוז וחימם לכל חוסה בה; מי פילל שבן יקיר ארוזעל,
 שאכל מبشر בניו ותמיד, יסוגל למצוא פרנסתו! הנחו נושא
 המכבים בשכונות בורוכוב, על יד מר שפירא שלנו מנהל הדאר;
 וכי מילל שהחאים נח יסוגל לאיזו עבודה הריהו מעלה אשתו
 וילדיו ישבע אושר החיים. חבל מאד שלא נזורת בעלית
 ביזמותי הגדולות, כי אלמוני עזורי וshedoni, כי או' היינו
 נוכלים ורמאים של בני-ברק שקפהוני וshedoni, כי או' היינו
 יכולם לבנות נקודת מושבתית مثلנו כמו שחלה מות;
 אמן עוד עבודה הרבה לפניו כי עומדים אנחנו לא באמצעות הבניין רק
 בהתחלה, ובמשך ובהתמשך יכולים ליזור גדולות, נזורת
 מעשה נחשון לקפוץ לתוך הים... בדיחה יפה שמעתי בשם אדמור"
 אחד, על פי ההלכה, מותר להרוג כינה בשבת, אבל אסור להרוג
 פרועש; כלומר מי שזוחל ורוחש ואני זו מקום אינו בריה...
 מותר להרגו אפילו בשבת; אבל מי שיש בו נשמה הקופצת
 ודולגת... ה"ז ליגע בו יד! איסרה זו לבני קוטנה הזוחליין... אלמוני
 הגביר שלנו בבורכו אשתקד לא דחיה הצעות וקבלן, כי או'
 היה מתעשר וボטח בארץ; לעצם השאלה: אין מי שיכין בשבי
 חבירו בהעדרו; בגין מתלבטין מעט ומסתרין הוא קודם הן
 מאוחר; כמלאי מקום של הרב ארנסון ז"ל מציעים את
 עמיאל או הרצוג מדובلين, מועמדותו של רב ברוד נראה שנתקלה
 במבקשו ופס"ד בענין "מורחיה הותיק".

העיקר שיש כר נרחב לעבודה בכל המקצועות וידים חרוי-
 צות נחותות, וכל מי שיתעורר לבוא להצטרכך אל מחנה הבונים
 יהיו לך עמו ויעל בהצלחה!

ברכת מועדים לשומה ויגיענו השם לרגלים ששים ושמחים
 כולנו יחד בבניין עדי עד.

בכבוד והערכה אהרן שלמה אלברג

הקדושה, כדי לחיות בה במצומצם ולהרביץ בה תורה ברבים, שלא על מנת לקבל פרס, ולש��וד על פתוחה ובנינה של ארצנו. בראשית המאה התשיעית למנינו, הטביוו חותם על היישוב רבני קוטנה-קאליש למופת; רבי משה ליב מ Kotnitz בעל "זית רענן" ורבי מאיר אורבר מקאליש בעל "אמרי בינה" ורבי ישראלי יהושע'לי מקוטנה בעל "ישועות ישראל" ורבי חיים אלעזר ואקס בעל "נפש-חיה" מקאליש. המפורטים שבאו אחריהם מה פועלו רב פעלים והשיקעו תרומות גאניות כדי השם הטובה עליהם, לשגשוגה ופיתוחה של ארצנו והרחבת יושבה.

מתלמידיו המפורטים בעולם, אנו למדים גודל כה תורה השראתו והשפתו בחקר הלכה; רבי שמואל זניל קלפפייש, הרבה של ורשה בפועל במשך שלשים שנה, היה תלמידו שנסמך על ידו; והרבנים: רבי יהושע צבי מיכל שפירא, רבי ישעיהו אורנשטיין, רבי נסים שרלי ורבי יהודה בלומנפלד (יודל לומזר) ועוד הרבה מגודלי ישראל בארץ ובתפוצות קבלו סמכתם ממנו; כל רוז לא אנס לו וכל מכמני תורה חרוטים היו על לבו, וכל דבר הקשה היה מפענה באנגליטיקה דקה מן הדקה, ועל זה מעיד ספרו "תפארת ירושלים" שהיבור על קושיות חמורות מגאון הגאנונים רבי עקיבא איגר ז"ל. בבואו לאoir ארצנו המכחים, ושלחם לורשה, ותיקף נדפסו כתוספת פאר למשניות, ונתקבלו בשמחת לב כל הלומדים.

מן זצ"ל היה מרבני ציון המצויינים, כל קושיות חמורות של גאנוני תורה מצא להם תירוצים בלבד להיתר ישיבת חזקה לא-ארץ. התאזור עוז ותעצומות והשתדל לעלות להשתקע והראת כחו היפה גם בהרכצת תורה לאלפי תלמידים, וגם להמרצת ישובה ובנינה של ארצנו. בכל כתובי קורות ירושלים, אנחנו מוצאים אנשי שם שקיבלו ממנה השפעה והשראה. רבי יואל משה סולומון (תקצ"ח-תרע"ג) סופר ומדפיס, בונה עיר ומיסד פתח תקווה, נחשב על תלמידיו, וכונראה שהמתיקו עצה ותוסיה יהודו, על השכונות מחוץ לחומה, ועל כיבוש "יהוד" להפכה לפתח-תקווה! וראיה לדבר אני מסיק, שבזמן שלומון עריך והוציא עתון "הלבנון" נמצא מאן זצ"ל בין גליונותיו, במאמרים תורניים-פובליציסטיים מתרומותיו.

בעולם הרבני מפורטים שני סוגים הוקוקים למילה הנדי-פסת לבלי זוז כמלא נימה, מידאי ההוראה, בסיסמתם: "או לא אבוש בהביתי אל כל מצוותיך" (תהלים קי"ש) ולעומתם הנועזים ושולטים בעצם ביסודי ההלכה, ומהדשים הלוות, הלוות, השוניים בכל יום..."

הרבי יצחק פינחס קוביツ ז"ל

הרבי יצחק פינחס קוביツ נולד בלודז' שהיתה מפורסמת בחירות הטקסטי שללה. אולם יצחק פינחס הצעיר, לבו לא נתה לחיי המעשה כי אם לחיי רוח. וכבר בשנות עಲומיו ירש את כסא הרבנות של חותנו הרמ"מ אברהם בורנשטיין, שישב ברואה-מאזובייצקי ואכן, כבר אז התבולט כאחד הרבנים, בקי ורגיל היה בכל מכמני התורה ורבים נהנו מעצתו בעת שהיו פונים אליו והוא הדריכם בדרכי החיים.

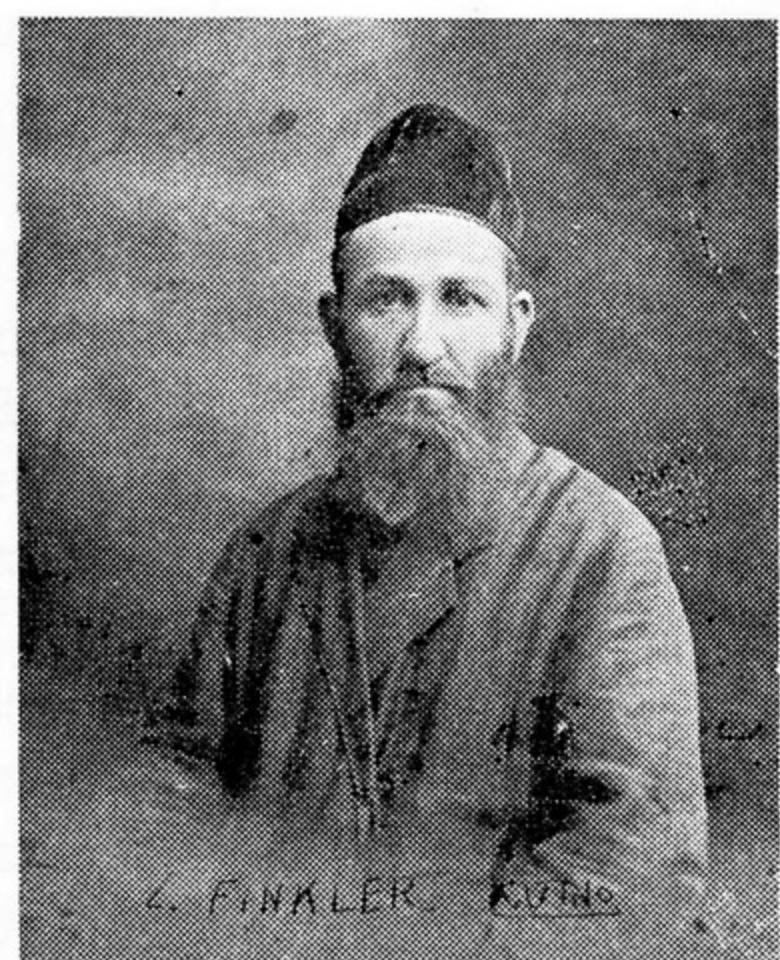
בשנת 1916 נתקבל בקהילת קוטנה כמורה-צדקה, זוכה לשבע-חימר הרבה מפי הרב, בהיות לו שימוש בההוראה יותר ממנו... כל חזותו אמרה חן וחסד של תלמיד חכם. פאותיו המסתלשות מאחריו אוניו וזקנו היורד על-פי מידותיו הוטיפו לו חן רבני, אשר תורתו סדורה בפה ובלב של תלמיד חכם ותיק גמור וסביר מקובל ומכובד על הבריות.

אחרי מקרה לא טהור, בכשרות, מצאו לנכון למנותו משגיח ראשי על ענייני שחיטה וכשרות שבעיר, ואחרי שדין העיר שבכו להן חיים, והלכו לעולמם, נתמנה גם למורה צדק ודין ראשי, יד ימינו של הרב; בספר "ישועות מלכו" של גאון Kotnitz זצ"ל שערך וסידר הרב הנכד ירוש כсанו, מביע ערך הספר דברי תודה על עזרתו של ר' יצחק פינחס בעריכתו וסידורו של הספר: "ובזה ברבנות. רק סייד עניינו וצרור חסכנותתו לך והפליג לא-ארצנו

ר' יעקל סופר סת"ם, חמד לו לצון בדיח דעת וմבדח תמיד: פעם שבת בבוקר חורף קר עומד ומצטנן למצוא גוי להסיק התנור. שכנו גוי ווילוור, חומל עליו הלא תתקרר, גענה לו ואמר געשה חווה בגיןנו אני אסיק לך מהר אתה היום! מסכים? נכנס והסיק לו; למחרת השכימים בבוקר, ודפק על פתחו, פאניע ווילוור, קום אסיק לך, אני מוכן, אל תתעל. ר' יעקל גם מוכר ספרים, וכותב שטרות; לא הספיק לפערם ובא הנוטר... שאלו بما הנך עוסק?! הראהו על יד התנור "בעל סופר לאלקים! ועשירות אין לך?!" הראהו על יד התנור "בעל מגיה" ואמר זהו קונטראולר פאנא בוגא. והנהו יותר עני ממוני! ברם מה חסר לי, העשיר יש לו כמה חדרים, ואני חלק חדרי: פנה זו, חדרamina, זזו חדר אוכל, זזו חדר עבודה תנור מחם יחיד כל החדרים ומה עוד חסר לי, והשטרות אשולם מאוחר מעט אין דבר..."

ר' זאב יהודה (הכהן) וואלף ליב שימנוביץ, מורה בבית ספר הממלכתי, זקן יושב בבית המדרש ולומד, ומטיל הילוכו בנהחת, משכיל תורני... פעם היומינגו הרופא הנדلسמן המתבולל עד חוליה השביעית, ואמר לו בני געה בר-מצווה, למדחו... הוא השתומם למשמע אוניו, ונכנס לרבי יהושע'לי ונאנח לפניו, מה אלמדו? מתפלין אין מה לדבר, אמר לו הגאון למדחו קריית שמע! נאנח שוב, הלא אפילו הכווע לא יחווש?! יהא בלי כובע... (עובדת זו רשותי מפני לפני למעלה מארבעים שנה); האריד ימים בעניות כי ממשת הצאר עברה במלחמה, ונשאר בלי פרס זקנה, השתדלתי לפני הכווע הגרמני, והכנסהו לתוך מספר מקבלי הפרסים ונעזר עד כמה שאפשר בזקנתו.

ר' ליבוש פינקלר, רגיל להתנצל בנסיבות חברם למצוץ מהם מתן צדקות, שהנוגשים מהם עלוות, המוצצות מגוף

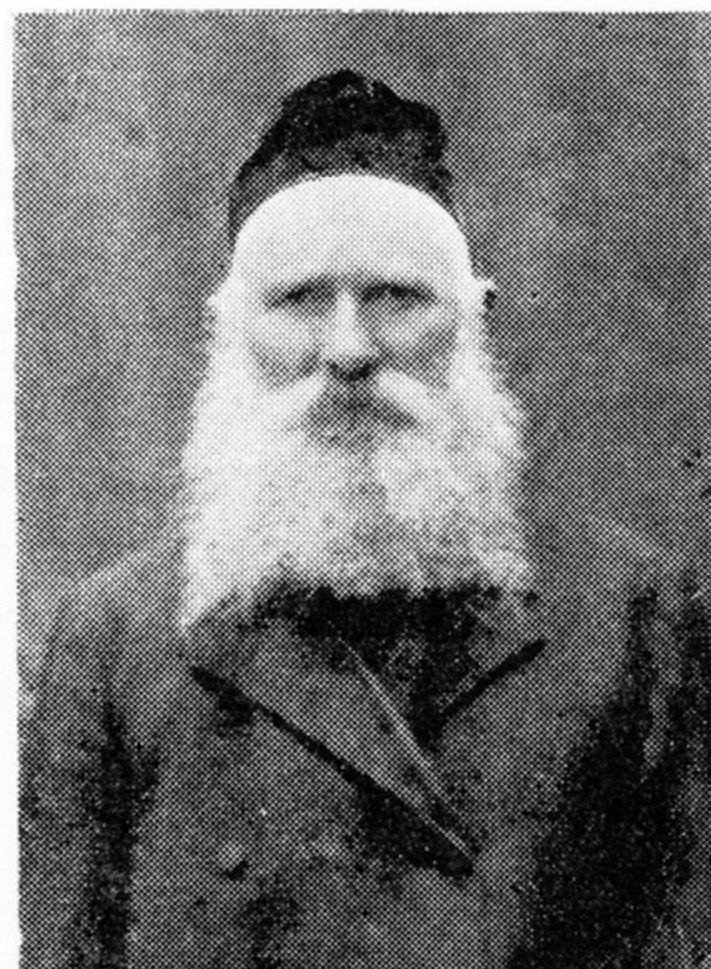
לייבוש פינקלר

חולני הדם הרע لكن עליים בעיניהם יפות לתרום מתנה יפה להחלים ולהבריא, ובזה משך אליו בדברי פיטוס... ואולי לדעתך יש להטעים דברי המנהם (ישעה ס') "ושמתה פקודתך שלום ונוגשיך צדקה" כלומר צדקה זו מצלת מכל פקודה רעה ומנגישות רעות! הוא היה גיטו של דוד יעקב מטל ז"ל, ננד הצדיק מרדיישיך עוסק במשא ומתן קובע עתים ל תורה, ובשנים האחרונות בעל מוספים בבית חסידי סקרנבייז.

הרבי רבי משה יהודה ליב (זילברברג?), נולד בעיר לנ-שיץ תקנ"ד-תרכ"ה, נפטר בירושלים ג' שבט, בעל "זית רענן" וכן "תפארת ירושלים".

רבנות Kotnitz הייתה בשעתה רבת חשיבות, הייתה מטרופולין של פלבי ורשא-פלוצק-קליש. אוסף התבאות ליצוא וליבוא סחר חזק, ועל כסא הרבנות ישבו בה גדולי ישראל. לא הסכים מאן זית רענן לשבת ולשכות על כסאו הזנה ומפרנסת בכבוד ברבנות. רק סייד עניינו וצרור חסכנותתו לך והפליג לא-ארצנו

טובה לכל דורש, ומיטב נגן בחיננות זמירותיו, ושרה שלא על מנת לקבל פרס, בעל תפלה ותוקע בבית הכנסת הגדול בקוטנה. בשנת תרע"ו, כשנת ארגנה הסתדרות "המורחיה" בפולניה, נשא דגלת ברמה, והיה מהתסר בכל הכהرون והמרץ לטובת התפתחותה, לשם בנינה של ארצנו הקדושה בסיסמת "ארץ ישראל על פי תורת ישראל". בימי שנות חייו נפסקה שירותו, אילן עושא פירות נקטף בדמי ימי אחריו מהלה אנושה, ונפטר בשם טוב והלך לעולמו בתרע"ח. כל העיר הספidea אותו בחמיימות וקשרו עליו מספֶּד מר ורב בכיות, בבית הכנסת ובבית המדרש שלו בו. זכה והשאר בן יחיד, הגר בתוכנו, בן כמהתו מר פנהס זליג מטל, עסקן מסור לפועל המורחיה.

ר' נחמן יצחק יידלס ז"ל

لم iodענו זה היה בן יחיד, שנשא שם אביו דוד יעקב הי"ד, השיאו כשהגיע לפרקו, נגדל בארץ בחום התלהבות של הגנת הארץ, ובפרוץ מלחמת השחרור היה אחד מטובי המדריכים של החילימ, וכקצין מסור בהרכ נפש שומר על פלוגתו. נפל חלל בשדרות הנגב, ומצא ציונו ברביבים בין קדשי האומה. השם ינקום דמו וייצרו נשמהו בצרור החיים; השair אלמנה צערה לבית אריה שימנסקי ברחובות וילד נחמד אהוד-شمואל על שם סבו העסקן המורחיה, המנוח רבי שמואל יעקב שימנסקי, שהרביע תורה ברבים.

מאיר ליבוש לניצקי הי"ד

רטט בעצמות תאזו, לדבר על אחד הקדושים, שמסר נפשו על קידוש השם ועלה לגדוד בראשי רחובות להיתלות בפומבי על ידי הנאצים, על דבר אשר לא נעה להם כפרנס העיר למסור בנות ישראל לקלון, ותבחר מהנק נפשו ומסר אל על נשמהו הקדושה!!!

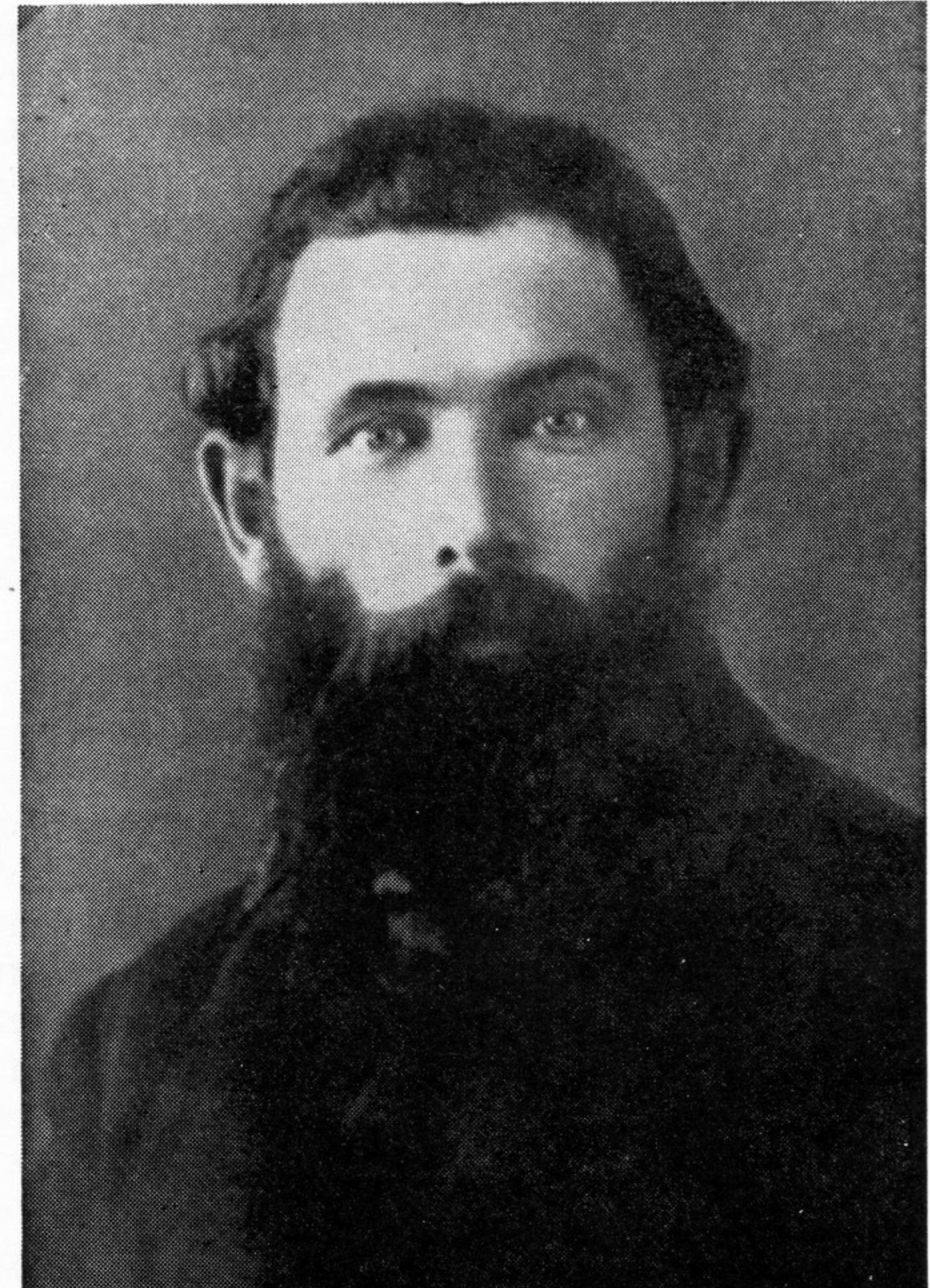
יליד לנשיץ נושא שמו הקדוש של الملבים ז"ל, בר אבון ובר-אורין, מסתופף בצל האדמו"ר מאלכסנדר, התגורר בעירנו קוטנה, והיה סיטונאי יركות, מנהל עסקיו ביד השם הטובה עליו, ואוהב צדקה וחסד לכל הבריות, ונתהכבר על כל התושבים. ידו הייתה פתוחה לכל מפעל צבורי חשוב, וראשון לתורמים לכל הקרנות לטובת ארץ ישראל, חבר מסור ונאמן להסתדרות המורחיה, ונבחר כאחד הזרים הפעלים בזמן הבחירות למועד הקהלה.

בימים זעם השם נקטף בדמי ימי, בימות הרוגי מלכות על כבוד השם ותורתו הי"ד גורל משפחתו העדינה וילדיו שנתגלו ונתחנכו על ידו ל תורה ולמצוות, ניספו בין חללי עמנו בתופת השואה, במקളאות של חלמנו, השם יצבור עפרם תחת כסא כבdio בין הקדושים והטהורים — הרניינו גוים עמו כי דם עבדיו ינקום וננקם ישוב לצריו!

הנני קובל ברכה ותודה לכבוד ידיד החrif מוה"ר רבי יצחק פינחס נ"י קוביץ מפ"ק שסייע לי הרבה במלאת העתקה מהסיד דור והגהה".

בקיאותו וחריפותו עצה לו לרדת לעומק דעתם של המתנצחים, והודות לאימון שרחש לו היה מתוך ומטיל שלום ביניהם והכל היו מרצו מתווכו המהוכם.

כאשר הרב מקוטנה ז"ל שכוב בווארש על ערש דווי ורצה לכתוב צוואתו, צוה להוציא מעליו גם את הרבנית וגם את ראש הקהילה, מר שטינפלד וחבריו, ורק את ר' יצחק פינחס ראה כאיש סודו המוסמך והנאמן ولو הכתב את דבר הצוואת.

הר' יצחק Fenחח קוביץ הי"ד

בשנות הזעם של המלחמה, ב-1939 כבשו הגרמנים ימ"ש את עירנו והגלו לגיטו של פרבר קונסטנטזיה כל אנשי עירנו, ולא נשאר הרבה בעיר, הכירו בו כמלא מקום הרב והוא לבדו נשא על שמו את הרבנות של קהילת היהודי קוטנה.

כשנפטר בשנת 1942, השתתפו כולם בהלווייתו בגיטו, כי הכירו בו בעבודת הקודש בשעת חירום בגיטו והפטירו עליו בדמות חמות: לך ותעמוד לגורלך לך הימים. ת.ג.צ.ב.ה.

*

דוד יעקב מטל ז"ל

נולד תר"מ בקוטנה לותיק וחסיד מחסידי ווארקה, רבי פנהס זליג. נתיתם בילדותו מאביו, וננד ללימוד תורה בליטרומסק, אצל הרב ורשביאק. גדל בתורה וחסידות. בן יחיד לאמו הצדיקנית, ששמרה עליו כבבת עיניה, והביאהו לידי תכלית בהשiao כחנן לרבי זאב-צבי ברבי יצחק יודל ז"ל אלברג, ונעשה חביב ואהוב על כל הבריות. בהיותו עסקן צבורי, משיא עזה

יהושע'לי זצ"ל, על הבחורים שחיבבם מאד, ואמרו: רבנו! אל יחשוב שהמה כל כך מתמידים בלמוד התורה, מהה גם מפסיקים ומשחקים בפתקאות ובכרטיסים שעות ארכות, או ענה להם: האם אתם חושבים שהשוליות של הרצענים והחיטאים, אינם פוסקים מלאכיהם ומשחקים כמויהם, ולמה לא אתם בטרונה עלייהם?! אלא אתם מבסרים על לומדי תורה בלבד, זאת אומרת, שהיטב חרה לכם על תלמידים תורה, אל יחר בעיניכם...

פגמו של גאון קוטנה, להצדיק בחורים המשחקים בפתאות, שימוש לתעומתם של הציונים, והרב זלוטניק הרבה להשתמש בו; החרדים אינם נוחים מהציונים, אשר אינם מחזיקים כל כך בתורה ומצוות, שאל כמו רבי יהושע'לי, כמה ומה מתבוללים ישנים, בסביבותיהם, למה איןכם רוגזים עליהם, וכמה על הציונים אתם רוגזים, על שהחזיקים בתורת-תחיה של ציון, אל לכם לרגוז על זה עליהם... רבי יהושע'לי קירב גם את המתבוללים, ולא זרך בהם מריה, אדרבה, נהג כמו תלמידינו חכמיינו: שמא לדוחה וימין מקרבת, קרא להם בשם הקודש ובתוואר רבי.

*

סוחרי המרכולת בסיטונאות, היו בעיר: ר' נחום בינויו וויסברג, ועל ידו בסמוך לו חנתנו ר' יואל שטיינפלד, ר' בעריל פישר ור' הירש יעקובוביץ בריסקר, על יד חנויותיהם המו באשمورת הבוקר, המון עגלות מעירות הסביבה, גם בעלי חניות הקומעונאים שבעיר והסבירה הקרבה, מאוחר גם קאנאל זואקי שבסקי.

מספקי ברזל לבניין ובעלי אחזות, היו: זינדל-זנדל, מאיר מנטשטייר. פעמיים בשבוע היו ימי השוק, באו והביאו העירה איכרי הסביבה עגלות התבואה, הקונה הראשי ר' יהודה גולדשטיין, שמחן גדול לו על יד בית הכנסת הגדול; האיכרים מכרו התבואה וקנו תוצרת بد וא賴גה, שהכינו להם הקומעונאים ביום השוק בעמדות הרחוב ונסעו גם ליום השוק בעירות הסביבה, הצטיניה כאשת חיל דודתי ריזל אשת רבי נחמן בעריל ברבי יצחק יודל, הוא עסק בעסקנות וחסידות והוא שולט ברחוב, מודדת וגוזרת לפי המידה לרצון קונית.

אריגי בדים הביאו בסיטונאות מלודז', רבי שמואל אש, ורבי יעקב אופטובסקי.

גם הבנקים בעיר עשו טובות להמון לקוחותיהם, הם היו: עמנואל הירשברג, יורשו ולדעך, ורבי יעקב ברומברג, חתן רבי יעקב מאיר ליפסקי וחתן רבי איצ'ל נוביימייט, גם גלבולם ורבי אשר מנדلسון איש הסיים, ורבי יהודה משה גולדברג חתן רוביינליך, אציל רוח ועסן במצוות, שנפטר בלחמת העולם הראשונה.

עסקים עצים לבניין נהלו: מרדי כיבעל — היהום העני, פילל לקוחות; ואיטהע הולצמאן-דושעוויזקי שמו לפני שררי האחזות, והלך בגודלות בשעתו.

העיר הייתה רובה מיושבת מיהודים, סוחרים תגרניים בעלי אומנות וسدנים שעשו חיים בעמל, ובזועה הרויחו פט לחם מרוח זית, ויסדו מוסדות של צדקה וחסד: חברות תלמוד תורה, ביקור חולמים, לינת הצדקה, גמילת חסדים, ואנשי קודש למילת הצד של אמרת. דודי רבי נחמן שולט בהן בשתי ידיו, ועמו חבר מתעסקים ובראשם ר' שמואל ברבי בצלאל וולשטיין בוני תנורים ומתקניהם להחם קרירות חורף.

יש לציין גם סיטונאי התבאות, בעלי מפקנא לדנציג, הראש והראשון רבי פנחס רביינוביץ, חסיד ואיש המעשה שהצליח, ורבי נחמן בעריל איש נכבד בעיר; במפקנא לגרמניה של בקר וצאן היו: ר' יוסל רוזנקרנץ ושותפיו ר' משה גומቢיגר ובניו הירש נתן וליבל אש, שהצליחו בשעתם, ורבי משה דנן, הצליח בזיווג שני בחצ'י תריסר בניו: ואלה, אלימלך, אלעזר, יעקב שוע, זבולון וסופרנו שלום אש! מוטקי גנב! התרעם על שלום בטענתו, הייתכן! אתה חצבור עוזר בשם, ואני נקי?! ומעידני,

יצחק הילר ז"ל

גבר חכם בעוזו התורה ומשכיל על דבר השם, מטובי אברכי חסידי אלכסנדר, הtagorder בעירנו קוטנה, והיה אחד מנושאי דגל המזרחי ברמה, נפטר בדמי ימיו בשנת תרע"ח. אלמנתו ושני בניו זכו לעלות ארצה ושתי משפחות נטועים ומבוצרים בארץ כמשאת נפש אביהם, הקדוש והטהור נקי וזה המדות, שהיא לשם וلتפארת תמיד בין התושבים.

יצחק הילר ז"ל

על יד תחנת הרכבת קרוושניביץ (אוסטרוב) הסמוכה, היה מחזיק מחסני פחים, עשיר וудין, אדיבותו הכריזה עליו בהופעתו המצחחת, ובשנות מלחמת טרעד'יך עבר לגור לעירנו קוטנה, ותפס מקום חשוב בצדירות. כבר אבהן ובר אוריין מכובד, היה עוסק במסחר ולא הזניהם תורה ותלמידו בידו. אם זכרוני לא יטעני, היה בן לרב ומורה של איזורקוב הסמוכה לודז'; היה בקי בעל פה בחלק הגzon של משניות, והמשנה היה שגורה על פיו, הגה וחידש דרכי הלומדים והתמסר לחינוך של בתיה הספר. כשהתארגנה הסתדרות המזרחי היה נמנה על טובי חבריה, לוקח חלק בכל הפעולות העומדות על הפרק. בת יחידה הייתה לו והשיא להלן טוב ולא האריך ימים. נפטר בשנות העזה וגורה של משפחתו לא נודעת לנו. ת.ג.ב.ה.

רבי מאיר הנפה

שם משפחתו לא ידענו, כי נקרא בשם אומנתו, לא אומנות נקיה וקלה, שהרי יצא תמיד מפוחית מעבודתו, עיף ויגע מהלומות קרנסו, ובכל זאת היה אהוב וחייב על הבריות, זוכה לשם טוב, והשאר משפחות מוסעות בתורה וגדולה, וראה חיים וטובה בעמלו!

רבי מאיר שלנו היה מוקיר ורחים רבנן, ידו פתוחה לכל דורש ופושט יד, ולכך זכה לחננים רבנן לומדי תורה ובעלי מסחר, בעירנו ובסביבה, רבי אברהם ביגליין, בעל בית חומה בטבריה של העיר (רחוב המלך 50), שני לו מר יוסף אהרן זנדמן ושלישי מר שמואל פלוצקר, מהם הסתעפו נינים ונכדים, יראי השם ולומדי תורה, כשתיילי זיתים סביר לשלהניהם, עוסקים בתורה ובמשא ומתן.

בעל הטורים מעלה מתקות, ומהמוגג מנהת בזוכרונו, על היהודי כשר וטהור כרבי מאיר דנן; בהיותו בחור המתמיד, קמתי והלכתי לבית המדרש, בשעות של אשמורת הבוקר, לא רחוק בזמן של חצות הלילה, למרות שהייתי פחדן גדול... ועלי היה לעبور כל רוחב העיר, דרך סימטאות מרחוב הרצענים עד רחובות של בית הכנסת, הבלגתי על הפחדנות בשקדנותי, ופתחתי את בית המדרש. למדתי בקורס ערבית מתחתות שקדנים, מתבודד עם תנאי ואמוראי התלמוד, עד שבא החבר רבי מאיר הנפה, והתקבצו חבריו לאמור, פרק תהלים שלהם, וסדר המעודות ואת "היה רצון" אחורי התהלים.

מצאצאי רבי מאיר יש בארץ, מנכדים מבית זנדמן, פקיד בנמל חיפה, וחקלאים מבית ביגליין בהרצליה, ואולי יש מהם שטרם נתגלו, בעלותי לפנוי 35 שנה (תרפ"ה) היה זקן מופלג, וכנראה האריך ימים, וראה חיים וברכה בימיו.

חבריו לאשמורת הבוקר היו: רבי צבי מאיר גיסט, מחסידי אלכסנדר, חוכר המרחץ בעירנו, רבי דוד גציל החיטין, רבי מאיר דורך הכבען, ועוד כמה חברים מבני מלאכה ומסחר, שהתפללו תפילה ותיקין עם הנץ החמה.

לפעמים היה בינוינו תגרות, אלה שלמדו בקורס והפריעו לקדיש וברכו... בכל אופן, אני זכיתי להיות אהוב וחייב על כולם, חיינו בשלום ובנים. כולם התקבלים, באו פעם לקבול לפני גאון רבי

המתגררים עם הבחורים, באו פעם לקבול לפני גאון רבי

למסור להם תוצאות! כחות יפים נכנסו לשירות כמו רבי יהודה ריפתין ונתנו, ויש להעלות בזיכרון קודש, את החבר הבלתי נשכח הקדוש אלכסנדר פלאץ, שנרגע על קידוש השם!

כבדיה מגהכת עלי לרשות, התרשת המנוח צבי יוסף פלאץ שנותן עלי בקהל, בנוסחת שוק הדגים: אפוץ מוחך, لما הרבית עלי כובד תשומי שכר לימוד! זכיית לענותו אחורי שנים عمل בארץ, נא חביבי! היכנתי לך מוכשרים לתפוס משרות מכובדים במוסדות הבנקים ("קופת-עם"), בן מנהל בזכות עם הספר... עלי לרשות כי סבלתי הרבה מפיחות המטבח באינטראצייה, שלמהתי במפרעות ובזמנים ונכנסו בחזרה בירידות, שיגרות של מדרון לדלוני, ברם חביבים עלי יסורי צבור... היו חברים שהרגישו בפרק עלי הארץ, שמא מתוך לדול הכהות, ושמא המוסד יסבול, והציעו לי — מר ליבוש קלברט חתן רבי יהיאל שליפר — למסור לי המוסד כרכוש פרטני לנצלו ולהישאר; הודיעתי להם תודה רבה! ברם החלטותי מהה אמרצות לבלי נסיגה!

ערב שבת! אקדמיות לייצרת "עם הספר" עלי לרשות, פעם בא מר יוסף אייזנמן חתן רבי שלום קרונזילבר, מטובי חסידי אלכסנדר, בשליחות הרב שדורשני! הלכתית והנה העניין: בן רבי יוסף לומד בגימנסיה של מאצ'ישו, ועד עכשו היה זו הזכיה להשתמט בשבתו, ומעכשו המנהל קוסטרו, עומד לבטל את הזכיה הדוגמתית ואוכף על התלמידים לבא בשבתו, לאחרת יתפטו מabit הספר... סרבתי ואמרתי להרב, הלא זה הדבר שאני כאב ודואב, על מסירת ילדי ישראל לשמד אצל הגויים, ומן הצורך וההכרח לייסד לעצמנו גימנסיה עברית! ערב שבת מברכין אלול, מצוקת נפש לחרדים, הרב אמר יש לבחור הרע במייעטו, טרם שנוסף גימנסיה עברית יש לתפוס בדרך בקשה; הלכנו לבקש את קוסטרו, והוא מתריס נגדנו לאמור: איני מכיר בדוגמאות נושא! אני הופתע למולו: אנחנו קוראים למוסד מהנד מקדש מעט, איך יכולים ביד אחת את המקדש לבנות ובשניה להחריבו! איננו זו מעשנותו! עזבונו בושות פנים והלכנו בראש המכורה על ידו לרצות את קוסטרו, והוא גם כן סירב, כי איננו סר למשמעתו... בחזרתי אמרתי להרב, עכשו מודה לי שהחלטתי איתנה לבנות לנו מוסד שלנו!!!

אהרון שלמה בר' זאב צבי זיל אלברג

שלא היה גנב אלא יתום נעזב וכושל; אצין לשבח הסබלים שעשו מנין שלהם, ורבי יעקל סופר הקשרו להם לרבים, ואיחרו תשלום השבועון, ועשה חשבון שmag'ן לו بعد פרשיות: עקב, ראה, שופטים, ושותרים ארבעה תשלוםם שבפגור...

העסקים ברכבי ציבור

בעיר הכל שובת וזרמים לבתי כנסיות ובתי מדשאות!!! חנות אחת פתוחה, והיא של סטרנובסקי האופטייקר לתרופות שהיתה אומנות של גוים! בזמן מאוחר למד אומנות זו, אחד מטובי החברים בבית המדרש, והוא מאיר בוושקובסקי, שפתח לו אפטיקא בכפר בין קוינה לлонשייך; זכה החבר ויש לו בת נשואה בכפר אונו, אחת משפחת הבונים החשובה במושבה! בשנת תרמ"ז באו חברי "תלמוד תורה" הנאים והתקנאו בערים גדולות, וביקשו מרבי יהושע לוי לייסד חדר תלמוד תורה כללי לילדי העיר! נעשתה אספה מכל חוגי העיר, והחרדים עמדו מנגד, עד שהגאון נצחום ונוסף המוסד... ערב ראש חדש אלול תרע"ב תפנסי ר' בעריל פישר, ואמר שמע חביבי, חצי יובל למוסד החדר על ידי הגאון, נעשה מסיבת זכרון! הוצאתי תשומי ומסרתי לה, צדקתם נכון! היה בין מלכא למלכא בין הגאון נפטר והנכד טרם נמלך, המסיבה הייתה רבת משתתפים; נרשמתי בן שלשים לעובדה חבר, ונאמתי בדבר הפתעה, רבותי איך אנחנו מחנכים?! לא פרק בתולדות עמנוא, לא גלית הארץ, כמעט בורים וריקים בעולם מתקדם בתרבות... ואמיגרציה גוברת ואנחנו אשימים, אם יlidינו נבוכים כפראים למחזה בעולם גדול!

חלפו שניםים ופרצה מלחמת העולם הראשונה, תרע"ד (1914). הרב הנכבד שהה בגרמניה במרחצאות ונכלא... נכנסתי במלוא המרץ לזרת העסקנין, ובבחירות שלטונו הכבש, נעשתי פרנס.לקחתי תחת ידי תיק השכלה העם, "תלמוד תורה" הכרזתי בית ספר כללי, התנדבתי לכתוב כל בקשה לשפטון הגרמני, ושכר סופרים הקדשתי, לתשולם המלמדים; בשוק היישן היה כסრקטין לצבא, שברח והבנין התרוקן, נכנסתי לשפטונות לבקש למסור לנו הבניין, ולשכללו לבית ספר עממי לילדינו, הסכימו ועמדנו על המקח בדבר הפרוגרם. הסברתי לכרכושיאל המפקח על בתים ספר, שיידינו מהחדר למדeo אך ורק לימודי קודש 8 שעות ליום, اي אפשר לקפוץ לפער כזה להקדיש שעה אחת, בהכרח לא מספיק! השתוינו מהצה על מהצה, שלוש שעות חול ואות קודש על השבונם, ושעתיהם נספנות קודש לחשבוננו. (צעקת החרדים המלמדים: נכל ר' יצחק יודל משמד מאותם ילדי ישראל בגלוי ראש). ר' ישראל בקרמן, שעלה ונפרנסצדיק בתל-אביב, נתמנה מורה בבית ספר והקדשתי סידורים וחומשי זוגות תפילין, לידי נצרכים, ושמרתי עליהם כבבת עין!

כשראינו בחוץ תבוסת הכבש ועמו התוגר כובש ארצנו, עשינו פלביסציט לדירוש ארץ ישראל לעם ישראל, ראיינו לידת עם כלידת יلد, בור הון נסתם ופה הסתום נפתח, פולין נסתה מיה הכרח לאמיגרציה, לארצות הברית או לארצנו ויש להעניק לילדינו תרבות יותר מעוללה, להתמצא בכל הענינים של חיים במדע והשכל.

התאטחי וייצרתי גימנסיה "עם הספר" בעמל וזעה של קומץ חברים, השפענו לפועל על תושבינו, למסור לנו הילדים במקום מאשירוז' הגוי. מר יהודה ליבוש גרינבוים חי אצנו, כיתה רגilio לקראקי והביא אקדמיים בהרכב מיטב הכהות, עם ד"ר לישמן בראשם, ולמרות שהיו כחوت אפלים שרקו והש銅ו מוסדנו, אלה שמעולם צעקו "בתים ספר לא דרושים!" ("שколо ניע וועלאים!") נכנס הרוב לתוך وعد המפקח וילדיו קבלו משרות מורים; גברת ד"ר גולדמן חברת "אסותא" שימה זמן מה המזכירה של המוסד;ليلות של שבתו, כינסו את ההורים